

Ибрагимов М. М. Философия спорта в контексте новых гуманитарно-научных парадигм.

Целью статьи является актуализация философского знания для успешного развития физкультурно-спортивной деятельности как в социально-культурном контексте так и в ценностно-значимых параметрах философской антропологии. Философия спорта является новым направлением гуманитарно-научных парадигм, позволяет определить новые онтологические основы отечественной педагогики. На рассмотрение философского сообщества предложено определение предметного поля “философия спорта” как трансдисциплинарной отрасли знания, которая обозначает сущность спорта в образах физической культуры, инсценирует противоречивые процессы телесного самосовершенствования человека.

Ключевые слова: культура, философия, спорт, антропология, трансдисциплинарная отрасль, социокультурный феномен, трансформации, кризис здоровья.

Ibragimov M. M. Philosophy of Sport in the context of the new humanitarian and scientific paradigms.

The purpose of this paper is the actualization of philosophical knowledge for the successful development of sports activity in the socio-cultural context and in the value-relevant parameters of philosophical anthropology. Philosophy of Sport is a new line of humanitarian and scientific paradigms, to detect new on to logical foundations of national education. To the philosophical community invited to a particular subject field “philosophy of sport” as a trans disciplinary field of knowledge, represents the essence of the sport, which is in the images of physical culture fakes contradictory processes of bodilyself of man.

Keywords: culture, philosophy, sports, anthropology, transdisciplinary sector, social and cultural phenomenon, transformation, health crisis.

УДК 140.8

Колотило В. В.

СПЕЦИФІКА СПІВВІДНОШЕННЯ СВІТОГЛЯДУ І КАРТИНИ СВІТУ В ДОСВІДІ ЛЮДИНИ

Аналізуються такі форми світобачення як загальна картина світу, світоглядна картина світу, світогляд людини. Розкрито змістовну відмінність картини світу і світогляду людини. В контексті трактування дилеми онтогенезу світогляду уточнено такі основні способи формування світогляду як спонтанне формування соціокультурного досвіду і критичне мислення людини. Виявлено, що сучасність постає травматичною для світогляду людини, перетворюючи його на конструкт.

Ключові слова: загальна картина світу, світоглядна картина світу, світогляд, світобачення, досвід, життєвий світ, габітус, конструкт.

Для філософського дискурсу є традиційним виокремлення і застосування понять “світогляд” і “картина світу”, проте такі тенденції сучасного світу як глобалізація, віртуалізація, маркетизація проблематизують сферу досвіду індивіда і спонукають до уточнення цих понять.

Аналіз світогляду і картини світу представлений ґрунтовними дослідженнями зарубіжних філософів М. Гайдеггера, В. Дільтея, М. Шеллера, К. Ясперса, які категоризували ці поняття і окреслили їх значення для духовного життя людини і суспільства.

Для сучасної української філософії феномен світогляду постав предметоутворюючим і призвів до формування світоглядно-антропологічної спрямованості Київської школи. Такі українські вчені-філософи як В. Іванов, В. Козловський, В. Табачковський, В. Шинкарук

втворили хрестоматійне розуміння світогляду як системи поглядів на світ і місце людини в ньому, на відношення людини до довколишньої дійсності та самої себе, а також зумовлені цими поглядами основні життєві позиції людей, їхні переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності, ціннісні орієнтації. Проте світогляд – це не всі погляди і уявлення про навколишній світ і людину, а лише ті, які розкривають граничні засади їхнього відношення. До них належать погляди щодо походження і сутності світу, походження і сутності людини, життя і смерті, щастя і сенсу людського життя, добра і зла, прекрасного і потворного, свободи і відповідальності, істини і хиби тощо.

Вихідним пунктом формування світогляду виступає життєвий досвід людини і загальна картина світу, яка знаходиться в основі культури історичної епохи. Картина світу – це узагальнене знання про будову, устрій світу, принципи його функціонування і закономірності розвитку. В такому трактуванні використовуються також терміни “образ світу”, “модель світу”, “бачення світу”.

Своїм змістом “картина світу” виходить за межі життєвого досвіду індивіда, його емпіричної реальності, безпосередніх вражень і відчуттів. Вона охоплює широку панораму дійсності і ті знання, які детерміновані еволюцією наукової, соціальної сфер суспільства. Виходячи за межі повсякденного існування, “картина світу” таким чином постає як духовне, історичне утворення, що задає значимі орієнтири світобачення. Яскравим прикладом постають міфологічна, релігійна та наукова картини світу. Зокрема, наукова картина світу характеризує становлення в культурі Нового часу механістичної картини світу як спільної основи філософських і наукових знань. Її єдність задавалася через систему принципів механіки, які трансливалися у різні сфери знання і виступали в них в якості пояснюючих положень.

Загальна картина світу задається людині ззовні відразу після народження в “згорнутому” вигляді, а потім, в процесі життєдіяльності, на основі одержуваного життєвого досвіду, вона дешифрується, коригується і видозмінюється відповідно до нових об’єктивних умов і суб’єктивних спонук людини і трансформується у світоглядну картину світу.

Характерною особливістю світоглядної картини світу постає її суб’єктивна зв’язаність. Очевидно, що знання є неповним, але незалежно від індивідуальності людини у “картині світу” прогалин і “білих плям” не існує. Можливі прогалини реального досвіду заповнюються рефлексіями, результатами уяви, запозиченнями. Світогляд завдяки “картині світу” знає всі відповіді на всі граничні запитання, наприклад, щодо призначення людини, існування Бога, походження Всесвіту, причин негараздів власного суспільства. В цьому аспекті проявляється цілісний, завершений характер світогляду. Але життєвий досвід людини та її рефлексивно-критичне мислення можуть робити світогляд відкритим і залежним не від соціокультурної аксіоматики, а від пізнання і творчості.

Картина світу і світогляд взаємопов’язані, але не тотожні утворення духовного життя людини. Картина світу є узагальненим знанням щодо космології, живої і неживої природи, гносеології, людини, суспільства на рівні своєї епохи. На основі картини світу формується світорозуміння і оцінка людиною життя. Але світогляд як цілісний погляд людини на світ і саму себе виходить за межі дійсного, реального і охоплює сферу належного, бажаного. У світогляді формується система цінностей та ідеалів як принципів духовно-практичного порядку. Орієнтуючись на смисли добра, істини, краси, свободи, користі, людина визначає цілі і завдання життя, пізнання, практичного перетворення світу і себе. Власне ідеали, з’єднуючи ідеї і життя, надають ідеям діяльної енергії і спонук до втілення. Визначеність світоглядних орієнтирів сприяє формуванню життєвої позиції людини, окреслює принципи і спосіб її участі у житті соціальної групи, комунікативної спільноти, нації, людства. Життєва позиція виливається у систему особистісних переконань і утворює внутрішнє духовне ядро

особистості. Таким чином, на відміну від картини світу, яка є узагальненим знанням, світогляд виступає формою самоусвідомлення, в якій, виражаючи психологічну цілісність людини, унікально поєднуються знання, цінності і нормативні принципи.

Специфіка становлення світоглядних історичних систем дає підстави стверджувати, що картини світу не завжди виступали основою формування смисложиттєвих орієнтирів для людини. Позитивними в цьому плані виступали міфологічна і релігійна картини світу, які мали завершений смисложиттєвий характер. Умовно їх можна експлікувати як універсальні світогляди. Вони не лише трансливали довершеність світобудови, чіткі соціальні смисли, а й наділяли сенсом людське існування, розкривали призначення людини.

Новочасні зрушення у науці, мистецтві та релігії привели до трансформації світоглядного універсализму у поліментальну картину світу із встановленням принципового характеру суб'єктності і суб'єктивності людини у відношенні до дійсності. Вже у німецькому романтизмі та ідеалізмі унікальний, індивідуальний спосіб бачення світу окреслюється як світогляд, як ім'я для життєвої позиції людини. Людина, будучи полишена сама собі, постала як особистість, яка втратила свою визначену символічну домівку, але за допомогою свого *cogito* сконструювала культуру як світ науки, політики, права. Транслюючи ідеї природних прав і свобод, політичної суверенності і національної самобутності, людина засвідчує свою винятковість, але, не маючи універсальної онтологічної точки опори, засвідчує і приреченість на постійний пошук смисложиттєвих орієнтирів. У рамках модерного світобачення людина витіснена із минулого, змушена шукати шлях до майбутнього через пошук автентичності і способу її реалізації у сучасному. Даний аспект актуалізує проблему онтогенезу. Справедливо її імплікує сучасний вчений Д. О. Леонтьєв: людина володіє світоглядом чи світогляд володіє людиною? [1] Запитання можна переформулювати: людина формує світогляд чи картина світу як надіндивідуальне утворення впливає на формування життєвої позиції людини? Запитання є засадничим для філософії, оскільки у відповіді розкривається онтологія людини і способу її буття.

Відповідь класичної філософії ґрунтувалася на ідеї наукової раціональності як спроможності людини за допомогою теоретичного мислення фіксувати об'єктивний світ і відповідно на "розумних засадах" культивувати своє життя, суспільство, природу. На противагу такому трактуванню, некласична філософія у феноменологічній традиції долає протиставлення об'єктивного світу і людської свідомості. Постулюється ідея існування особливої надіндивідуальної сфери світу людського буття, яка відмінна не тільки від світу природи, а й від суб'єктивного світу окремої людини. Відповідна позиція розкривається Е. Гуссерлем у завершальній прижиттєвій публікації – "Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія". Мислитель запроваджує поняття "життєвий світ", яким окреслюється світ, взятий у його значущості для людини, як горизонт людських потреб, турбот, цілей, взаємин і бажань, втілюваних певним чином у тій чи іншій формі у предметах, реаліях і зв'язках людської культури. Життєвий світ розглядається Е. Гуссерлем як універсум анонімно сформованих інтерсуб'єктивних смислів, відносин, апріорних щодо різноманітності свідомих, зокрема наукових схематизацій людської діяльності й мислення.

Об'єктивний світ як наукове знання некласична філософія не заперечила, але порушила ідею первинності щодо його впливу на формування життєвої позиції людини, її принципів і цінностей. На противагу цьому постулюється світ парадоксальної інтерсуб'єктивності як частина світу, що охоплює всю сукупність об'єктивного і, водночас, конститує світ як такий.

У сучасній соціальній філософії постструктуралізму ідея обумовленості досвіду як визначеної практики соціальних агентів розкривається у соціальній топології французького соціолога П. Бурдьє. Згідно Бурдьє, сприйняття соціального простору виникає в результаті

подвійного структурування на об'єктивному (як побудова зв'язків об'єктивного світу) і суб'єктивному (як побудова зв'язків символічного світу) рівнях. “За допомогою цих двох механізмів буденна свідомість створює цілісний світ здорового глузду або, меншою мірою, виробляє мінімальний консенсус у відношенні до соціального світу” [2, с. 145]. Дослідник вводить у практичну філософію поняття “габітус”, яким характеризується інтериоризований життєвий досвід, як правило неусвідомлений, що дає відчуття “вільного” виконання агентами насправді примусових соціальних норм [3].

Відповідні трактування феноменології і постструктуралізму дають можливість стверджувати, що основними джерелами світогляду є безпосереднє споглядання очевидного та соціокультурний досвід, несвідомо переведений у форму внутрішнього досвіду індивіда.

Засвоений ззовні соціокультурний досвід, який знаходиться в основі індивідуального світогляду, має міфологічну природу. У дослідників до цього часу немає єдиної точки зору щодо поняття та природи міфу. Можна погодитися із думкою Д. Леонтьєва, що найбільш евристичною з точки зору комунікації між різними гуманітарними науками постає теорія міфу російського дослідника О. М. Лобка. О. М. Лобок розширює поняття міфу, розуміючи під ним будь-яку суб'єктивну істину, яка приймається без доказів. “Як міф первісної людини непроникний для даних безпосереднього досвіду і базується на деяких колективних уявленнях, більш значимих, ніж платформа безпосереднього життєвого досвіду особистості, так і істини сучасної людини носять глибоко наддосвідний характер, якщо розуміти під досвідом індивідуальний досвід особистості. Все, що сучасна людина називає істиною, так чи інакше санкціоновано певним колективним досвідом культури, який є недосяжним особистому сприйняттю окремого індивіда” [4, с. 15]. На відміну від соціальної топології П. Бурдьє, російський дослідник О. М. Лобок, розкриваючи обумовленість світогляду, за основу бере психологічні механізми соціальної ідентифікації. Людина, існуючи в полікультурній реальності, з необхідністю визначає свою соціальну спільність з сім'єю, нацією, етносом, професійною групою тощо. В межах функціонування цих механізмів міф задає систему базових орієнтирів, які визначають норму розуміння і смислової інтерпретації навколишнього світу. Однак по мірі розвитку свідомості і особистості міфологічні основи власного світосприйняття постають об'єктом рефлексії і особистого ставлення. “Міф – це та вихідна, первинна форма, в якій людині може бути заданий світ. І лише з розвитком рефлексивної здатності, лише зі становлення інтелектуальних інститутів філософії людина починає розшифровувати міф як світ. Від першопочаткового міфологічного монізму, коли людина жила лише в світі міфу і не була спроможна ставити запитання про сутність світу, оскільки світу для неї не існувало, вона приходить до усвідомлення того, що за міфами приховується СВІТ, і лише тоді починає ставити з приводу цього світу запитання” [5, с. 609]. Співзвучну ідею сформулював М. К. Мамардашвілі: “Світ міфу та ритуалу є таким світом, в якому немає незрозумілого, немає проблем. А коли з'являються проблеми та незрозуміле – з'являються філософія та наука” [6, с. 13]. Можна погодитися з думкою О. М. Лобка, що основними способами, які дозволяють подолати міфологічний досвід полікультурної реальності, постають рефлексія та філософія. При цьому рефлексія розглядається як осмислення світу власного “Я”, світу власних ціннісних смислів, світу власного міфу, а філософія – як спосіб раціонального переконструювання і осмислення тих структур світосприйняття, в які об'єктивно заглиблена людина і які задають їй “кут бачення” всієї оточуючої дійсності.

У контексті проблеми формування світогляду та співвідношення світогляду та картини світу можна виокремити два магістральні шляхи. Перший – це відтворення наявного соціокультурного досвіду. Другий – формування світогляду за рахунок рефлексивно-критичного мислення в процесі особистісного становлення. В останньому випадку можна

стверджувати, що людина володіє певним світоглядом; в першому ж випадку навпаки – світогляд володіє людиною.

Якщо говорити про перший спосіб, то мовою соціальної психології відповідний світогляд носить характер архетипів, стереотипів та схематизмів колективного досвіду. У другому ж випадку світогляд постає не як статична структура, а як внутрішня діяльність, якою людина оволодіває в процесі індивідуального розвитку. Тому внутрішня діяльність як форма пізнавально-практичного відношення до світу формує зрілу, усвідомлену та активну життєву позицію. Не випадково Г. Олпорт вважав наявність розвинутої життєвої філософії одним із трьох важливих критеріїв зрілої особистості.

Редукуючи шляхи і способи формування світогляду, варто приймати до уваги особливість сучасної картини світу, її природу, механізми формування суспільних знань, смислів, цінностей. Можна стверджувати, що сучасне бачення світу детерміноване тенденціями глобалізованого, технотронного чи інформаційного суспільства. Розвиток засобів масової комунікації, глобальної мережі Internet сприяє “фрагментації” соціокультурної реальності. Це пов’язано, в першу чергу, з безперервним нарощуванням інформації, втратою над нею контролю і безсиллям людини перед усвідомленням всіх її смислів. Технології комунікації соціокультурного простору активно формують новий режим доступу до знань, новин, особистого і ділового спілкування. Але, занурюючи людину в безперервний потік інформації, вони сприяють вислизанню інформаційних смислів та інформаційному насиллю. Як правомірно стверджує М. Кастельс, влада структури (*техніка і технології – курсив мій В.К.*) сильніша за структуру влади [7, с. 494]. Відповідне постулювання реанімує феномен маніпуляції. Якщо попередні розвідки пов’язували прояв цього явища із існуванням тоталітарних політичних систем, то у сучасному світі маніпуляція постає як “символічне насилля” (П. Бурдьє) у глобалізованому інформаційному суспільстві. Історично монополія на насилля втілювалась державою, що поставала головним вираженням її владних відносин та легітимізувалась моно-ідеологією. Але як тільки комунікаційні технології випередили простір влади, вони, а точніше політичні і економічні актори, які ними володіють, створюють передумови конструювання публічної сфери. Це здійснюється за допомогою дискурсивних практик, які за допомогою піару, лобі, реклами насичують комунікативний простір повідомленнями. Зростання впливу ЗМІ разом із розвитком економічним мережевих структур трансформують не лише сферу політичного, але й людину, яка постає особливою “машиною бажання” (Ж. Дельоз). Чуттєвість і бажання, будучи невід’ємними властивостями людини, постають її сутнісною рисою, за посередництвом яких вона звертається до світу і, навпаки, сфера виробництва звертається до неї. Модусом цієї взаємодії постає не особистість як духовна цілісність, а людський фрагмент представлений у моді, інтер’єрі, макіяжі і звернений до тіла, чуттєвості, успіху тощо. Тенденції виробництва інформації і реалізації комунікації в сучасному суспільстві такі, що людина виводиться за межі інтерсуб’єктивних відносин в об’єктивний світ бажання. Сучасна постмодерністська філософія, актуалізуючи ці тенденції, відтворює образ людини як такої, що застрягла “між капіталізмом і шизофренією” (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі), зробила свій вибір на користь сексуальності, а не духовності, втрачаючи своє людське призначення і дійсну сутність.

Таким чином, в окреслених особливостях існування сучасної людини вбачається тенденція до превалювання тілесності як джерела досвіду над духовністю. Світогляд же людини набуває всіх ознак конструкту, сконструйованої ідентичності в полі інформаційних шквалів симулякрів і реалізації принципу бажання. Глибинні смисли, смисложиттєві орієнтири вимиваються радикальною множинністю світу. Сучасна картина світу постає інверсією вислову Г. С. Сковороди: “людина ловить світ, але впіймати не може”.

Література:

1. Леонтьев Д. А. Мировоззрение как миф и мировоззрение как деятельность [Электронный ресурс] / Д. А. Леонтьев ; под ред. В. И. Кабрина и О. И. Муравьевой // Менталитет и коммуникативная среда в транзитивном обществе. – Томск : Томский государственный университет, 2004. – С. 11-29. – Режим доступа : <http://institut.smysl.ru/article/mif.php>
2. Бурдьё П. Социальное пространство и символическая власть [Электронный ресурс] / Пьер Бурдьё // THESIS, 1993. – вып. 2. – С. 137 – 150. Режим доступа : http://www.hse.ru/data/157/314/1234/2_2_3Bourd.pdf
3. Шматко Н. Введение в социоанализ Пьера Бурдьё / сост., общ. ред. и предисл. Н. А. Шматко // Бурдьё П. Социология политики : [пер. с фр.]. – М. : Socio-Logos, 1993. – 336 с.
4. Лобок А. М. Антропология мифа / А. М. Лобок. – Екатеринбург, 1997. – 688 с.
5. Там само.
6. Мамардашвили М. К. Необходимость себя. Введение в философию, доклады, статьи, философские заметки / М. К. Мамардашвили. – М. : “Лабиринт”, 1996. – 431 с.
7. Кастельс М. Становление общества сетевых структур / М. Кастельс ; под ред. В. Л. Иноземцева // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М. : Academia, 1999. – С. 494-505.

Колотило В. В. Специфика соотношения мировоззрения и картины мира в опыте человека.

Анализируются такие формы мировоззрения как общая картина мира, мировоззренческая картина мира, мировоззрение человека. Раскрыто содержательное отличие картины мира и мировоззрения человека. В контексте трактовки дилеммы онтогенеза мировоззрения уточнены такие основные способы формирования мировоззрения как спонтанное формирование социокультурного опыта и критическое мышление человека. Выявлено, что современность является травматической для мировоззрения человека, превращая его в конструкт.

Ключевые слова: общая картина мира, мировоззренческая картина мира, мировоззрение, миропонимание, опыт, жизненный мир, габитус, конструкт.

Kolotilo V. V. Specificity of correlation of the worldview and of the world picture in human experience.

This article analyzes such forms of worldview as the general world picture, the ideological worldview, the human worldview. The author revealed substantial differences between the world picture and the human worldview. It is specified the main methods of formation of worldview such as spontaneous formation of socio-cultural experience and critical human thought in the context of the interpretation of the ontogenesis dilemma. It is detected that modernity is traumatic for the human worldview and changes it into a construct.

Keywords: the general picture of the world, the ideological worldview, worldview, experience, life world, habitus, construct.

УДК 323.1

Левченко Є. В.

СОЦІАЛЬНА ЗНАЧИМІСТЬ МАС В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуті особливості розвитку масоутворення в епоху інтенсифікації розгортання глобалізаційних процесів. Проаналізовані усталені підходи щодо тлумачення мас, відмінності між розумінням маси та натовпу, а також акцентована увага на сучасних тенденціях утворення та функціонування мас, під дією таких каталізаторів розвитку усіх сфер людської життєдіяльності як технологізація та інформатизація, які, в свою чергу, й зумовлюють особливості масоутворення на сучасному етапі їх існування. Відповідно до проведеного дослідження зроблено цілу низку висновків, зокрема: маси набувають глобального характеру існування; маси на